

3 Voortplanting en waarheidsverloochening

3.1 Inleiding

In dit hoofdstuk zal de vraag worden beantwoord hoe Schopenhauer denkt over de samenhang tussen voortplanting en waarheidsverloochening. Eerst zal worden besproken hoe Schopenhauer denkt over de vrouw. Daarna wordt uitgelegd wat voortplanting doet met man en vrouw. Tot slot wordt ingegaan op de samenhang hiervan met waarheidsverloochening.

3.2 Het voorkomen en de bestemming van de vrouw

Een vrouw is bestemd voor grote geestelijke noch lichamelijke werken. Dat zegt Schopenhauer in het begin van zijn essay *Ueber die Weiber*:

*“Schon der Anblick der weiblichen Gestalt lehrt, daß das Weib weder zu großen geistigen, noch körperlichen Arbeiten bestimmt ist.”*⁵⁰

⁵⁰ Schopenhauer, *Parerga et Paralipomena II*, p. 648

Dit weet hij al door “*der Anblick der weiblichen Gestalt*”. Over dit vrouwelijke voorkomen weidt hij uit in paragraaf 364 tot en met 369 van *Parerga et Paralipomena II*.

Eerst legt hij uit hoe het voorkomen van de vrouw hem vertelt dat zij niet bestemd is voor grote geestelijke werken. De eerste manier waarop vrouwen reeds in de vroege jeugd verschijnen, is als verzorgsters en opvoedsters. Vrouwen kunnen zo goed met kinderen omgaan, zegt Schopenhauer, omdat ze zelf als kinderen zijn, kinderachtig, flauw en kortzichtig.⁵¹ In paragraaf 366 vervolgt hij met de bewering dat hoe edeler en volmaakter een zaak is, hoe later en langzamer het tot rijpheid komt. De man bereikt de rijpheid van zijn verstand en geestkracht nauwelijks voor zijn achtentwintigste levensjaar, terwijl de vrouw al op haar achttiende rijp is op geestelijk gebied. Door het verstand leeft de mens niet louter in het heden, zoals een dier, maar kan hij verleden en de toekomst overzien en bedenken. Omdat het verstand van de vrouw aanzienlijk minder volgroeid raakt dan dat van de man, blijft de vrouw haar leven lang kind. Ze ziet alleen wat vlakbij is, hangt aan het heden, denkt dat

⁵¹ Idem, p. 649

de schijn der dingen de zaak zelf is en laat kleinigheden vóór de meest gewichtige aangelegenheden⁵² gaan.⁵³

Dat vrouwen veel meer in het heden leven dan mannen en dat het verleden en de toekomst minder op ze inwerkt, is volgens Schopenhauer merkbaar in hun aan dwaasheid grenzende neiging tot verkwisting. Vrouwen denken diep in hun hart dat mannen, die het verleden en de toekomst wel overzien en bedenken, bestemd zijn om geld te verdienen, zodat hun vrouw het kan uitgeven. De kortzichtigheid van vrouwen heeft echter ook voordelen.⁵⁴ Vrouwen zien namelijk de kortste weg naar het doel en merken sowieso op wat voor de

⁵² In hoofdstuk 44 van *Die Welt als Wille und Vorstellung II* (p. 626) staat wat deze meest gewichtige aangelegenheden precies zijn, namelijk “*Die Behandlungen der Staatsmänner und die Forschungen der Gelehrten*”. Ook hoe de versterking van deze zaken met kleinigheden plaatsvindt wordt daar geëxpliciteerd. Dat gebeurt door “*ihre [van de geslachtsliefde in al haar rangschikkingen en nuances] Liebesbriefchen und Haarlockchen sogar in ministerielle Portefeuilles und philosophische Manuskripte einzuschieben*”.

In paragraaf 3.3 en 3.4 van dit werk wordt hier uitgebreider op ingegaan.

⁵³ Schopenhauer, *Parerga et Paralipomena II*, p. 650

⁵⁴ Ibidem

hand ligt, terwijl mannen dat vaak over het hoofd zien.⁵⁵

Het voorkomen van de vrouw als verzorgster en opvoedster laat Schopenhauer zien dat de vrouw zelf geestelijk als een kind is maar niet tot verdere rijping komt. Hij ziet hier wel voordelen in, maar leert eruit dat de vrouw niet bestemd is voor grote geestelijke werken.

Ook komt de vrouw Schopenhauer voor als “*das niedrig gewachsene, schmalschaltrige, breitbüßige und kurzbeinige Geschlecht*”. Daaruit leert hij dat ze niet bestemd is voor grote lichamelijke werken. Alleen wanneer het mannelijke intellect door de geslachtsdrift omneveld wordt, kan de man de vrouw als mooi zien.⁵⁶ In plaats van een gelijkmatige verdeling van schoonheid, aantrekkelijkheid en weelde over het hele leven, is bij vrouwen op dit gebied sprake van een knaleffect.⁵⁷ Gedurende enkele jaren kunnen zij de fantasie van mannen zo bemachtigen, dat die de zorg voor de rest van hun leven op zich nemen. Maar de

⁵⁵ Idem, p. 651

⁵⁶ Idem, p. 654

⁵⁷ Idem, p. 649

Natuur⁵⁸ is spaarzaam, zodra iets overbodig is, verdwijnt het.⁵⁹ Nadat een vrouw een of twee kinderen heeft gebaard is het niet meer nodig dat zij mooi gevonden wordt, de volgende generatie is reeds verzekerd van bestaan. Daarom verliest zij haar schoonheid en aantrekkelijkheid.

Het vrouwelijke voorkomen leert Schopenhauer dus iets over de *bestemming* van de vrouw. Schopenhauer zegt niet dat vrouwen feitelijk geen grootse geestelijke of lichamelijke werken doen en ook niet dat zij er niet toe in staat zijn. Als een bepaalde vrouw tóch grootse werken van geestelijke of lichamelijke aard zou doen, zou dat echter tegen haar bestemming ingaan. Dat beïnvloedt haar bestemming niet, die is ongenaakbaar. Het doel van haar bestaan lag al vast voor zij bestond en daar kan zij niets aan doen.

⁵⁸ Omdat Schopenhauer de Natuur in deze passage opvoert als actor, is ervoor gekozen het woord hier met een hoofdletter te schrijven.

⁵⁹ Schopenhauer geeft hier het voorbeeld van vrouwelijke mieren. Na de paring zijn hun vleugels overbodig of zelfs gevaarlijk voor de broedverhouding. Daarom verliezen vrouwelijke mieren hun vleugels.

Schopenhauer spreekt over de *Schuld des Lebens*.⁶⁰ Door te leven sta je al in een schuld. Je bent schuldig aan de misdaad van het leven. Bij wie deze schuld ingelost moet worden expliciteert Schopenhauer niet, maar zoals bij alle openstaande rekeningen staat vast dat er vereffening plaats moet vinden. Schopenhauer zegt dat vrouwen deze schuld niet kunnen afdragen door te handelen, waarmee hij impliceert dat mannen dat wel kunnen. Vrouwen zijn niet bestemd tot grote lichamelijke of geestelijke werken, dus moeten zij de schuld anders inlossen, namelijk door lijden. Schopenhauer noemt voorbeelden van typisch vrouwelijk lijden zoals de pijnen van de bevalling, de zorg voor het kind, de onderworpenheid aan de man. Dat laatste houdt in dat ze een geduldige, opbeurende reisgezel moet zijn en de man nergens in mag overstemmen. Niet alleen de vreugdes en krachtuitingen van de man zijn heftiger dan die van de vrouw, ook het heftigste lijden is aan de man toebedeeld. Het leven van de vrouw moet stiller, minder betekend en minder onrustig vervliegen dan dat van de man, zonder dat zij wezenlijk gelukkiger of ongelukkiger dan de man is.⁶¹ Dat is

⁶⁰ Schopenhauer, *Parerga et Paralipomena II*, p. 648

⁶¹ Ibidem

het gevolg van de gesteldheid dat vrouwen niet bestemd zijn voor grote lichamelijke of geestelijke werken.

In hoofdstuk 2 van dit werk is al gebleken dat Schopenhauer niet direct afgaat op het onderwerp van zijn tekst, maar het eerst ex negativo aanduidt. Dat doet hij ook hier. Tot zover heeft Schopenhauer namelijk alleen besproken waartoe de vrouw niet bestemd is, namelijk grote geestelijke en lichamelijke werken.

3.3 De vrouwelijke bestemming en voortplanting

De geslachtsliefde verstoort volgens Schopenhauer de meest gewichtige zaken, namelijk staatszaken en onderzoeken. De liefde lijkt hier maar een kleinigheid naast, omdat de betrokkenen wanen dat zij hun eigen genot nastreven.⁶²

Meisjes nemen geen van hun taken en bezigheden serieus, behalve de liefde en alles wat daarbij hoort.⁶³ Daarmee schatten ze, of ze zich

⁶² Schopenhauer, *Die Welt als Wille und Vorstellung II*, p. 634

⁶³ Schopenhauer, *Parerga et Paralipomena II*, p. 649

daar bewust van zijn of niet, goed in waar de prioriteiten in het mensenleven liggen:

“Der Endzweck aller Liebesbündel [...] ist wirklich wichtiger, als alle andern Zwecke im Menschenleben[...]. Das nämlich, was dadurch entschieden wird, ist nichts Geringeres, als die Zusammensetzung der nächstsen Generation.”⁶⁴

Het einddoel van de liefde en alles wat daarbij hoort is het belangrijkste doel in het mensenleven, omdat het gaat om de samenstelling van de volgende generatie, het voortzetten van mensenleven. Schopenhauer ziet hier dat de betekenis van een zaak afhankelijk is van de gevolgen. De toekomst speelt in het heden. Hoewel de geslachtsliefde op het moment zelf onbelangrijk lijkt in vergelijking met de onderhandelingen van staatslieden en de onderzoeken van geleerden, doordat de betrokkenen wanen dat ze hun eigen genot nastreven, is de toekomst van het mensengeslacht ervan afhankelijk. Daarom is er werkelijk geen

⁶⁴ Schopenhauer, *Die Welt als Wille und Vorstellung II*, p. 627

belangrijker en groter doel dan het einddoel van de liefde.⁶⁵

Dat vrouwen dit zo goed inschatten, heeft te maken met hun bestemming. Bijna halverwege *Ueber die Weiber* spreekt Schopenhauer in positieve termen over de bestemming van de vrouw:

*“Weil im Grunde die Weiber ganz allein zur Propagation des Geschlechts da sind und ihre Bestimmung hierin aufhebt;”*⁶⁶

De vrouw bestaat alleen voor het propageren van het mensengeslacht en haar gehele bestemming gaat hierin op. Dat geldt niet voor mannen. Alleen de jonge, sterke en mooie mannen zijn namelijk belast met deze taak. Dit blijkt duidelijk uit de hartstochten van de vrouwen, die uitgaan naar deze mannen en niet naar anderen.⁶⁷ Dat vrouwen de voorkeur geven aan mannen tussen de 30 en 35 jaar komt doordat ze niet door smaak geleid worden, maar door hun instinct. Hun instinct

⁶⁵ Idem, p. 629

⁶⁶ Schopenhauer, *Parerga et Paralipomena II*, p. 653

⁶⁷ Idem, p. 652

herkent dat deze mannen op het hoogtepunt⁶⁸ zijn van hun vermogen tot het verwekken van nageslacht:

*“Sie geben dem Alter von 30 bis 35 Jahren den Vorzug, namentlich auch vor dem der Jünglinge, die doch eigentlich die höchste menschliche Schönheit darbieten. Der Grund ist, daß sie nicht vom Geschmack, sondern vom Instinkt geleitet werden, welcher im besagten Alter die Akme der Zeugungskraft erkennt.”*⁶⁹

Van mannen die met deze taak belast zijn, zegt Schopenhauer dat hun intellect door de geslachtsdrift omneveld wordt.⁷⁰ Een man is er op dat moment, net als vrouwen, niet toe in staat waarde te hechten aan andere zaken dan de voortplanting. Hij zoekt zeer zorgvuldig een vrouw uit van bepaalde, bij hem individueel passende aard

⁶⁸ Schopenhauer gebruikt hier het woord *Akme*. Dit is afkomstig van het Griekse ἄκμη, wat onder andere hoogtepunt betekent in de zin van grootste kracht, maar ook juiste, goede tijd. (Wolters' *Handwoordenboek Grieks-Nederlands*, lemma: ἄκμη)

⁶⁹ Schopenhauer, *Die Welt als Wille und Vorstellung II*, p. 639

⁷⁰ Schopenhauer, *Parerga et Paralipomena II*, p. 654

en is bereid alles op te offeren om zich met haar voort te planten:

*“Denn offenbar ist die Sorgfalt, mit der ein Insekt eine bestimmte Blume [...] aufsucht, [...] und um dieses zu erreichen weder Mühe noch Gefahr scheut, derjenigen sehr analog, mit welcher ein Mann zur Geschlechtsbefriedigung ein Weib von bestimmter, ihm individuell zusagender Beschaffenheit sorgsam auswählt und so eifrig nach ihr strebt, daß er oft, um diesen Zweck zu erreichen, aller Vernunft zum Trotz, sein eigenes Lebensglück opfert, durch thörichte Heirath, durch Liebeshändel, die ihm Vermögen, Ehre und Leben kosten, selbst durch Verbrechen, wie Ehebruch, oder Nothzucht;”*⁷¹

De mens waant zijn eigen genot te zoeken wanneer hij zich inzet voor de liefde, maar in werkelijkheid wordt hij geleid door een instinct dat is gericht op wat het beste is voor de soort:

“Was also den Menschen hiebei leitet, ist wirklich ein Instinkt, der auf das Beste der Gattung

⁷¹ Schopenhauer, *Die Welt als Wille und Vorstellung II*, p. 634

*gerichtet ist, während der Mensch selbst bloß den erböhten eigenen Genuß zu suchen wähnt.”*⁷²

Ook bij dieren speelt ongetwijfeld een dergelijke waan, wanneer ze *“so emsig und mit Selbstverleugnung”* voor de soort werken. De betrokkenen wordt voorgespiegeld dat ze hun eigen genot nastreven, omdat ze zich dan beter inzetten dan wanneer ze weten dat ze het niet voor zichzelf doen, maar voor de *Gattung*.⁷³

Wie zich met voortplanting inlaat, laat zich in met deze waan. Daarom is filosoferen, het dienen van de waarheid, voor een vrouw überhaupt niet weggelegd en voor een man niet te combineren met het hebben van een vrouw en nageslacht.⁷⁴

3.4 Voortplanting en bedrog

Schopenhauer spreekt van een moraal die vrouwen aangeboren is, maar waar ze zélf geen weet van hebben.⁷⁵ Dat lijkt op het eerste gezicht vreemd, maar is dat niet wanneer opgemerkt wordt dat het

⁷² Ibidem

⁷³ Idem, p. 636

⁷⁴ Schopenhauer, *Ueber die Universitäts-Philosophie*, in: *Parerga et Paralipomena I*, p. 180

⁷⁵ Schopenhauer, *Parerga et Paralipomena II*, p. 652

woord moraal afkomstig is van het Latijnse woord *mos* (meervoud is *mores*). *Mos* betekent wil of zin, zede in de zin van gewoonte of gebruik, gedrag, manieren.⁷⁶ Het woord moraal heeft minder met bewuste gedragsvoorschriften te maken, dan dat het hedendaagse voorkomen ervan suggereert. Deze aangeboren moraal van vrouwen, die met hun bestemming te maken heeft, luidt als volgt:

*“Wir sinds berechtigt, Die zu hintergehn, welche dadurch, daß sie für uns, das Individuum, spärlich sorgen, ein Recht über die Species erlangt zu haben vermeinen. Die Beschaffenheit und folglich das Wohl der Species, ist, mittelst der nächsten, von uns ausgehenden Generation, in unsere Hände gelegt und unsrer Sorgfalt anvertraut: wir wollen es gewissenhaft verwalten.”*⁷⁷

Vrouwen zijn zich er dus niet van bewust, maar ze gedragen zich alsof ze weten dat de gesteldheid⁷⁸

⁷⁶ Wolters' *Handwoordenboek Latijn-Nederlands*, lemma: **mos**

⁷⁷ Schopenhauer, *Parerga et Paralipomena II*, p. 652

⁷⁸ In het Duitse *Beschaffenheit* klinkt het werkwoord *schaffen* mee, wat scheppen betekent. Deze dimensie van schepping is niet te vinden in een goede Nederlandse vertaling.

en daardoor het welzijn van de soort van hen afhankelijk is, omdat de volgende generatie van hen uitgaat. Het welzijn van de soort is aan de zorg van de vrouwen toevertrouwd en deze taak nemen ze consciëntieus op zich. De vrouw is volgens de haar aangeboren moraal geautoriseerd diegene te bedriegen of misleiden, die meent een recht over de soort behaald te hebben doordat hij karig voor de individuele vrouw in kwestie zorgt.

Dat heeft zij ook nodig, want de man is wat betreft lichamelijke kracht en verstand de meerdere van de vrouw. Voor haar bescherming en verweer heeft de Natuur de vrouw uitgerust⁷⁹ met *Verstellungskraft*, het vermogen dingen anders (voor) te stellen dan ze zijn of te verdraaien, in de mate waarmee de man is uitgerust met lichamelijke kracht en verstand. Dit vermogen is volgens Schopenhauer aangeboren bij vrouwen. Het is

⁷⁹ De Natuur wordt in deze passage opgevoerd als actor die vermogens verdeelt: *“Denn, wie den Löwen mit Klauen und Gebiß, den Elephanten mit Stoßzähnen, den Eber mit Hauern, den Stier mit Hörnern und die Sepia mit der wassertrübenden Tinte, so hat die Natur das Weib mit Verstellungskraft ausgerüstet, zu seinem Schutz und Wehr, und hat alle die Kraft, die sie dem Manne als körperliche Stärke und Vernunft verlieh, dem Weibe in Gestalt jener Gabe zugewendet.”* (*Parerga et Paralipomena II*, p. 651)

domme vrouwen en verstandige vrouwen haast evenzeer eigen.⁸⁰ Ze krijgen het toebedeeld omdat ze vrouw zijn, niet om hun individuele verstandelijke en lichamelijke vermogens. Daardoor gebruiken vrouwen dit vermogen niet alleen wanneer het nodig is, maar bij bijna iedere gelegenheid. Een waarachtige, openlijke⁸¹ vrouw is daarom volgens Schopenhauer misschien zelfs onmogelijk. Dat de vrouw de mindere is van de man heeft, mede door de bijkomstigheid dat ze met *Verstellungskraft* is uitgerust, meer gevolgen. De vrouw is vals, ontrouw, verraderlijk en ondankbaar:

*“Aus dem ausgestellten Grundfehler und seinen Beigaben entspringt aber Falschheit, Treulosigkeit, Verrath, Undank u.s.w.”*⁸²

De *Verstellungskraft* blijkt bijvoorbeeld uit de manier waarop vrouwen met kunst omgaan. Ze hebben geen gevoel voor muziek, poëzie en beeldende kunsten en zijn er ook niet ontvankelijk

⁸⁰ Schopenhauer, *Parerga et Paralipomena II*, p. 652

⁸¹ Schopenhauer heeft gekozen voor het woord *unverstellt* omdat dit verbonden is met *Verstellungskraft*. In de Nederlandse vertaling ‘openlijk’ gaat deze dimensie verloren.

⁸² Schopenhauer, *Parerga et Paralipomena II*, p. 652

voor. Toch komt het voor dat ze affecten voor deze zaken tentoonspreiden en veinzen dat ze er wél gevoel voor hebben en er wél ontvankelijk voor zijn. Dat moet volgens Schopenhauer niet serieus genomen worden, het is slechts ter bevrediging van hun behaagzucht:

*“Weder für Musik, noch Poesie, noch bildende Künste haben sie wirklich und wahrhaftig Sinn und Empfänglichkeit; sondern bloße Aefferrei, zum Behuf ihrer Gefallsucht, ist es, wenn sie solche affektiren und vorgeben.”*⁸³

Deze behaagzucht heeft te maken met de bestemming van de vrouw. Die gaat geheel op in het propageren van het mensengeslacht. De vrouw is er daardoor niet toe in staat enige zuiver objectieve belangstelling op te brengen voor iets anders. Voor de man ligt dat anders. Hij probeert wél de dingen te begrijpen of bedwingen:

“Der Mann strebt in Allem eine direkte Herrschaft über die Dinge an, entweder durch Verstehn, oder durch Bezwingen derselben. Aber

⁸³ Idem, p. 654

*das Weib ist immer und überall auf eine bloß
i n d i r e k t e Herrschaft verwiesen, nämlich
mittelst des Mannes, als welchen allein es direkt
zu beherrschen hat.*⁸⁴

Door de dingen te begrijpen of bedwingen streeft de man naar directe heerschappij over de dingen. De vrouw daarentegen is aangewezen op indirecte heerschappij, door bemiddeling van de man. Daardoor neemt ze dingen zoals muziek, poëzie en beeldende kunst niet serieus, maar ligt het in haar natuur deze zaken slechts te zien als een middel om een man te winnen.⁸⁵

3.5 Terugblik

Schopenhauer zegt dat de vrouw niet bestemd is voor grote geestelijke of lichamelijke werken. Ze is alleen bestemd voor het voortzetten van het mensengeslacht. De liefde speelt een sleutelrol bij het voortbestaan van het mensengeslacht en is door haar gevolgen juist heel belangrijk. Daarom is de liefde het enige dat vrouwen echt serieus kunnen nemen. Van de mannen zijn alleen de

⁸⁴ Idem, p. 650

⁸⁵ Ibidem

jonge, sterke en mooie met deze taak belast. Mannen kunnen daarom ook andere zaken waarderen, zoals kunst, politiek, onderzoek, hun eigen levensgeluk, vermogen en eer. Behalve wanneer hun verstand door geslachtsdrift omneveld wordt. Ze verkeren dan in de waan dat ze hun eigen genot nastreven in plaats van het mensengeslacht voort te zetten. Dat gebeurt omdat ieder harder werkt wanneer hij denkt dat hij er zelf profijt bij heeft, dan wanneer hij weet dat hij het voor een andere instantie doet.

Omdat de man wat betreft lichamelijke kracht en verstand de meerdere is van de vrouw, heeft de natuur haar uitgerust met *Verstellungskraft*, zodat zij zich kan beschermen en verweren. Vrouwen zijn gewoon dit vermogen in alle omstandigheden te gebruiken, zoals dieren dat met hun slagstanden of schutkleur doen. Daarom bestaat er volgens Schopenhauer misschien geen enkele onbedrieglijke vrouw.

4 Wat Schopenhauer nog te zeggen heeft

4.1 Inleiding

Hoofdstuk 2 ging in op de vraag hoe Schopenhauer sprak, om de betekenis van zijn gedachten te kunnen bepalen. Nu ook besproken is wat zijn gedachten zijn, is het tijd om in te gaan op de betekenis ervan. Eerst zal worden ingegaan op de kritiek die deze filosofie van het darwinisme kan verwachten. Aan het eind van hoofdstuk 2 was de vraag nog open of Schopenhauer transcendeert. Deze vraag wordt besproken na de kritiek vanuit het darwinisme. Dan zal blijken wat de filosofie van Schopenhauer ons nog te zeggen heeft.

4.2 Kritiek vanuit het darwinisme

Vanuit het Darwinisme is er veel kritiek mogelijk op de filosofie van Schopenhauer.

Ten eerste is die kritiek gericht op feitelijke uitspraken die Schopenhauer doet, zoals dat vrouwen op hun achttiende en mannen nauwelijks voor hun achtentwintigste levensjaar geestelijke

volwassenheid bereiken⁸⁶ en dat het sperma van jonge en oude mannen alleen zwakke, slechte en ongelukkige verwekkingen kan opleveren.⁸⁷ Dat vrouwen muziek, poëzie en beeldende kunsten alleen kunnen waarderen om hun voortplantingskansen te vergroten⁸⁸ is niet in strijd met het darwinisme. Dat dit niet voor mannen geldt is wel vatbaar voor darwinistische kritiek, want mannen zijn evenzeer voortplantingsmachines als vrouwen, ze werken alleen met andere voortplantingstechnieken.⁸⁹

Belangrijker echter, is een veel fundamentele kritiek op Schopenhauers gedachten over voortplanting. Hoewel hij uitgaat van egoïstische individuen, meent hij namelijk dat de geslachtsdrift het individu benevelt, zodat het individu zich niet langer gaat inzetten voor zichzelf, maar voor de soort.⁹⁰ Het gaat bij voortplanting volgens Schopenhauer om de soort:

⁸⁶ Schopenhauer, *Parerga et Paralipomena II*, p. 650

⁸⁷ Schopenhauer, *Die Welt als Wille und Vorstellung II*, p. 666

⁸⁸ Schopenhauer, *Parerga et Paralipomena II*, pp. 650-654

⁸⁹ Dawkins, *The Selfish Gene*, pp. 300-301

⁹⁰ Gardiner, *Schopenhauer*, p. 178

“Alles nur, um, der Gattung auf das Zweckmäßigste zu dienen, wenn gleich auf Kosten des Individuums. Ueberall nämlich ist der Instinkt ein Wirken wie nach einem Zweckbegriff, und doch ganz ohne denselben.”⁹¹

In darwinistische kringen wordt dit *group selection* genoemd. *Group selection* wordt beschouwd als een misvatting, het ware darwinisme is *individual selection*. De *individuals* (ondeelbaren) zijn daarbij de genen.⁹² *Group selection* kan niet blijven bestaan, want zodra er per ongeluk een werkelijk zelfzuchtige rebel binnen de groep ontstaat die zich niet naar de specifieke doelen van de soort wil richten, wordt het systeem van binnenuit uitgehold. De rebel kan zich voortplanten doordat andere individuen zich altruïstisch gedragen naar vermeende soortgenoten, of zoals Schopenhauer het noemt, beneveld zijn door de geslachtsliefde. Zijn nakomelingen hebben waarschijnlijk dezelfde eigenschap. Zo zal de rebelse eigenschap zich

⁹¹ Schopenhauer, *Die Welt als Wille und Vorstellung II*, p. 634

⁹² Dawkins, *The Selfish Gene*, p. 7

verspreiden door de gehele populatie en verdwijnt de oorspronkelijke groep, de aanvankelijke soort.⁹³

In paragraaf 2.3 van dit werk bleek al dat bijvoorbeeld de cijfers die Schopenhauer in zijn tekst noemt niet belangrijk zijn, omdat zijn tekst geen feitelijke en geen dichterlijke weergave is van de zaak. Nu duidelijk is dat veel uit zijn tekst bovendien geen stand kan houden tegen de kritiek van het darwinisme, is de vraag dwingender dan ooit. Wat heeft de filosoof Schopenhauer ons nog te zeggen?

4.3 De Wil en teleologie

In *Ueber die Weiber*, halverwege paragraaf 366 van *Parerga et Paralipomena II*, schrijft Schopenhauer:

“Hiezu kommt, daß die Weiber entschieden nüchterner sind, als wir; wodurch sie in den Dingen nicht mehr sehn, als wirklich da ist; während wir, wenn unsre Leidenschaften erregt sind, leicht das Vorhandene vergrößern, oder Imaginäres hinzufügen.”⁹⁴

⁹³ Idem, pp. 7 & 8

⁹⁴ Schopenhauer, *Parerga et Paralipomena II*, p. 651

Dat vrouwen niet meer zien, dan wat er werkelijk is, lijkt in contradictie te zijn met wat hij eerder diezelfde paragraaf zegt:

“die Weiber [...] nehmen den Schein der Dinge für die Sache”⁹⁵

Hieruit kan worden afgeleid dat de schijn der dingen werkelijk is, en de zaak zelf niet. Dit lijkt tegenstrijdig, maar waarschijnlijk heeft het woord *wirklich* voor Schopenhauer te maken met het werkwoord *wirken*. Dat vrouwen alleen het werkelijke zien wil dan zeggen dat ze alleen zien wat werkt, wat gericht is op een doel, wat een doel nastreeft of een doel vervult. Dat vrouwen niet de zaak zelf zien, maar de schijn der dingen, is daarom praktisch. Daardoor zien ze de kortste weg naar het doel beter dan mannen en daarom werden ze door de Germanen bij de raad betrokken wanneer het om moeilijke aangelegenheden ging⁹⁶.

Maar als het werkelijke de schijn der dingen is, wat is dan de zaak zelf? Wat is het, dat vrouwen niet zien? In dezelfde passage zegt Schopenhauer dat de vrouw, omdat zij een minder ontwikkeld

⁹⁵ Idem, p. 650

⁹⁶ Ibidem

verstand heeft, het verleden en de toekomst minder goed kan overzien en bedenken. De eigenlijke zaak is dus niet iets wat op een bepaald moment plaatsvindt, maar strekt zich uit over verleden en toekomst. In *Die Welt als Wille und Vorstellung II* spreekt Schopenhauer ook van wat iets op zichzelf is, buiten de verschijning⁹⁷:

“Was im individuellen Bewußtseyn sich kund giebt als Geschlechtstrieb überhaupt und ohne die Richtung auf ein bestimmtes Individuum des andern Geschlechts, das ist an sich selbst und außer der Erscheinung der Wille zum Leben schlechthin.”⁹⁸

Wat als geslachtsdrift verschijnt in de werkelijkheid, is op zichzelf en buiten de verschijning de Wil tot leven. De Wil tot Leven is dat al het levende uit is op maar één ding: voortzetting van leven. Niet alleen levende dingen, maar ook de rest van de wereld is op niets uit dan

⁹⁷ Het is niet irrelevant dat het woord *Schein* in het woord *Erscheinung* zit.

⁹⁸ Schopenhauer, *Die Welt als Wille und Vorstellung II*, p. 628

zichzelf te herhalen.⁹⁹ Buiten de individuele verschijning, buiten de werkelijkheid is deze Wil, de naar de eeuwigheid reikende neiging zichzelf te herhalen. Deze neiging speelt altijd en overal, is almachtig.¹⁰⁰ Doordat de Wil naar de eeuwigheid reikt is deze onbegrijpelijk en zelfs onzichtbaar voor wie uitsluitend in het heden leeft en het verleden en de toekomst niet kan overzien en overdenken. De schijn der dingen is dus het werkelijke, de zaak zelf noemt Schopenhauer Wil.

De filosoof Patrick Gardiner (1922-1997) zegt hierover:

“The will reveals itself as ‘eternal becoming, endless flux’, nothing else; no pre-selected final goal exists which it can be said consciously to have in view, and the use of such terms to describe its activity must be absurd.”¹⁰¹

Er is inderdaad geen uiteindelijk doel, de wil is alleen uit op voortzetting van zichzelf. Daarom blijft het proces gaande, niet om een doel dat aan

⁹⁹ Nichols, Schopenhauer’s analysis of character. In: Fox, *Schopenhauer, his philosophical achievement*, p. 107

¹⁰⁰ Schopenhauer, *Der handschriftliche Nachlaß, erster Band*, p. 239

¹⁰¹ Gardiner, *Schopenhauer*, p. 178

het einde van het proces zou staan. Zo lang de wil succesvol is, is er juist geen dergelijk einde. Maar wat Gardiner hieruit afleidt, namelijk dat het absurd is om te spreken alsof het wel zo is, is discutabel. In paragraaf 3.2 en 3.4 van dit werk bleek al dat Schopenhauer de Natuur opvoert als actor:

“Denn, wie den Löwen mit Klauen und Gebiß, den Elephanten mit Stoßzähnen, den Eber mit Hauern, den Stier mit Hörnern und die Sepia mit der wassertrübenden Tinte, so hat die Natur das Weib mit Verstellungskraft ausgerüstet, zu seinem Schutz und Wehr, und hat alle die Kraft, die sie dem Manne als körperliche Stärke und Vernunft verlieh, dem Weibe in Gestalt jener Gabe zugewendet.”¹⁰²

Schopenhauer zegt dat de Natuur de organismen heeft uitgerust met vermogens, hij spreekt dus net als Dawkins in antropomorfismen. De Natuur heeft de vrouw *Verstellungskraft* gegeven, *zu seinem*¹⁰³ *Schutz und Wehr*. De natuur gaf het dus niet

¹⁰² Schopenhauer, *Parerga et Paralipomena II*, p. 651

¹⁰³ Dit verwijst naar *das Weib*, dat is een onzijdig woord. Daarom staat er geen *ihrem* maar *seinem*.

zomaar, maar voor haar bescherming en verdediging. Schopenhauer spreekt dus in teleologische termen over de Natuur. Gardiner wéét dat Schopenhauer op deze manier spreekt. Hij zegt namelijk dat Schopenhauer schrijft alsof de in fysieke natuur geobjectiveerde Wil ontvankelijk is voor een soort teleologische of quasi-doel interpretatie:

“For Schopenhauer there was no question of there being a rational plan to which the world conforms; and although he writes on occasions as if the workings of the will, objectifying itself in physical nature, were susceptible to some kind of teleological or quasi-purpose interpretation, such statements – if we accept his repeated affirmations concerning the will’s blind and non-rational character – must be understood in a highly qualified sense. [...] The use of such terms to describe it’s activity must in consequence be absurd.”¹⁰⁴

In paragraaf 3.2 en 3.3 van dit werk komt bijvoorbeeld naar voren dat Schopenhauer spreekt over de bestemming van de vrouw. Dat is volgens

¹⁰⁴ Gardiner, *Schopenhauer*, p. 178

Gardiner absurd uitgedrukt. Hij neemt serieus dat de Wil volgens Schopenhauer een blind en niet-rationeel karakter heeft, maar accepteert op grond daarvan niet dat Schopenhauer de werkelijkheid teleologisch beschrijft.

R. Magritte, *La Trahison des images*.

Maar dat is onterecht, want dat de Wil irrationeel is en geen uiteindelijk doel heeft, is niet inwisselbaar met de bewering dat de werkelijkheid niet teleologisch is. De werkelijkheid is voor Schopenhauer namelijk schijn en heeft daarom geenszins dezelfde eigenschappen te hebben als de Wil, de zaak zelf. Hoewel wat Magritte in 1928 schilderde

een pijp schijnt te zijn, heeft het niet dezelfde eigenschappen als een pijp: een pijp kun je stoppen en roken, wat een pijp schijnt te zijn niet. De schijn en de zaak zelf zijn totaal verschillend. Daarom is Gardiner's redenering ongeldig. Dat de Wil géén uiteindelijk doel heeft, zegt niets over de al dan niet teleologische aard van de werkelijkheid.

Daarnaast moet worden opgemerkt dat Gardiner uitgaat van de Wil en daar iets uit afleidt over de wereld. Hierover merkt hij zelf op: "*if we accept his repeated affirmations concerning the will's blind and non-rational character*". Daarmee geeft hij aan dat hij op dit moment zelf niet in staat is dat vertrekpunt aannemelijk te maken. Het is vanzelfsprekender om uit te gaan van de werkelijkheid waar we ons op ieder moment in bevinden en te proberen daaruit iets af te leiden over de Wil. Als Schopenhauer transcendeert, of dit gebeurt wordt in de volgende paragraaf besproken, zal hij dat niet vanuit de Wil naar de werkelijkheid doen, maar vanuit de werkelijkheid naar de Wil.

67

Christopher Janaway¹⁰⁵ drukt zich beter uit dan Gardiner wanneer hij spreekt over teleologie en de verhouding tussen de werkelijkheid en de zaak zelf. Wil, zegt hij, is dat een organisme gericht is op een doel, dat het streeft. De *inner nature* van alles is dat het streeft naar instandhouding en voortzetting van zichzelf.¹⁰⁶

Toch drukt ook Janaway zich niet geheel juist uit. Zelf zegt Schopenhauer over het innerlijke wezen van het instinct van álles:

*"In der That haben wir hieran einen lehrreichen Aufschluß über das innere Wesen a l l e s Instinkts [...]. Ueberall nämlich ist der Instinkt ein Wirken wie nach einem Zweckbegriff, und doch ganz ohne denselben."*¹⁰⁷

¹⁰⁵ Christopher Janaway is *Reader in Philosophy* aan het Birkbeck College, University of London. Hij schreef onder andere *Self and World in Schopenhauer's Philosophy* (1989) en *Schopenhauer* (1994), en was redacteur van *Willing and Nothingness: Schopenhauer as Nietzsche's Educator* (1998) en *The Cambridge Companion to Schopenhauer* (1999).

¹⁰⁶ Janaway, *The Cambridge companion to Schopenhauer*, p. 144

¹⁰⁷ Schopenhauer, *Die Welt als Wille und Vorstellung II*, p. 634

68

Schopenhauer legt nadruk op het woord 'alles'. Dat doet hij omdat het niet alleen over het instinct gaat van de vrouwen, van de mensen of van de levende dingen, maar over het instinct van álles. Hij zegt dat er iets duidelijk is geworden over het innerlijke wezen van het instinct dat werkelijk overall speelt. Het instinct werkt *alsof* het een doel nastreeft, maar er is helemaal geen doel. Dat wil zeggen dat het werkt om te spreken in teleologische termen. Het is praktisch om de wereld op die manier te beschouwen, omdat de wereld te voorspellen is en op die voorspellingen kan worden ingespeeld. Maar het is niet *waar* dat er doelgerichtheid is, slechts *werkelijk*. Doordat zijn spreken zelf ook bij de werkelijkheid hoort, is het merkbaar dat de teleologische woorden en formuleringen zich opdringen, ook al zijn ze volgens Schopenhauer onwaar.

4.4 Die Welt als Wille

Vaak wordt gedacht dat Schopenhauer het woord *Wille* volkomen transcendent gebruikt.¹⁰⁸ In

¹⁰⁸ Speijer, Schopenhauer en het probleem der transcendentie. In: Doorman & Speijer, *Twee opstellen over Schopenhauer*, p. 53

69

hoofdstuk 2 van dit werk stond dat nog moest blijken of Schopenhauer transcendeert van de werkelijkheid naar het *a priori* dat daaraan ten grondslag ligt.

Zoals hierboven is besproken speelt bij Schopenhauer een onderscheid tussen werkelijkheid, wat hij ook schijn noemt, en waarheid. Hij spreekt, bijvoorbeeld in de titel van zijn hoofdwerk, ook over *Welt*. Deze is, net als de werkelijkheid, het tegendeel van waarheid:

"Zwei so verschiedenen Herren, wie der Welt und der Wahrheit, die nichts, als den Anfangsbuchstaben, gemein haben, läßt sich zugleich nicht dienen".¹⁰⁹

Waarheid is in deze tegenstelling niet de waarheid die wij kennen uit alledaagse voorbeelden. Wij zeggen misschien dat zinnen zoals "bloed is rood" en "regen is nat" waar zijn, maar deze zinnen zijn juist typisch werkelijk. Als er transcendentie plaatsvindt in het werk van Schopenhauer, dan steekt hij over van werkelijkheid naar *a priori* waarheid, iets wat ten grondslag ligt aan de

¹⁰⁹ Schopenhauer, Ueber die Universitäts-Philosophie., in: *Parerga et Paralipomena I*, p. 180

70

voorstelling, werkelijkheid, wereld, en deze bepaalt en stuurt zonder er zelf deel van te zijn.¹¹⁰

Als er een *a priori* waarheid uitgesproken worden kan, zo staat aan het begin van de eerste band van *Die Welt als Wille und Vorstellung*, dan is dat: “*Die Welt ist meine Vorstellung*”. Schopenhauer drukt zich echter uiterst voorzichtig uit. Hij zegt niet dát er een *a priori* waarheid uitgesproken kan worden, alleen dat, als het kan, deze het is.

“*Wenn irgend eine Wahrheit a priori ausgesprochen werden kann, so ist es diese*”.¹¹¹

Met uitzondering van de sceptici en de idealisten zijn de filosofen het er grotendeels over eens dat aan een voorstelling een object ten grondslag ligt. Schopenhauer zegt dat deze gedachte hem niet verder helpt, omdat hij het object niet van de voorstelling kan onderscheiden. Dat kan hij niet omdat een object een subject vooronderstelt, en daarom zelf ook voorstelling is:

¹¹⁰ Schopenhauer, *Die Welt als Wille und Vorstellung I*, p. 117: “daß die Anschauungen [...] von der empirischen gänzlich verschieden, von allem Eindruck auf die Sinne gänzlich unabhängig, diesen bedingend, nicht durch ihn bedingt, d. h. a priori sind”

¹¹¹ Idem, p. 33

“[...]wir wissen solches Objekt von der Vorstellung gar nicht zu unterscheiden; sondern finden, daß beide nur Eines und das Selbe sind, da alles Objekt immer und ewig ein Subjekt voraussetzt und daher doch Vorstellung bleibt”.¹¹²

Maar te weten dat we voorstellingen hebben, welke dit zijn en aan welke principes zij geconformeerd zijn is voor Schopenhauer niet voldoende. Hij wil de betekenis hiervan weten. Hij vraagt of de wereld niet ruimer is dan voorstelling alleen, of hij niet over de grenzen van de voorstelling kan blikken, of hij de voorstelling niet kan transcenderen.¹¹³ Dit kan in ieder geval niet vanuit de werkelijkheid, want dan is het enige dat bereikt kan worden voorstelling. Toch is dat de weg die alle filosofen, ook de sceptici en idealisten, voor Schopenhauer hebben gekozen.¹¹⁴

Schopenhauer krijgt geen toegang tot de waarheid via de gewoonlijke methode om kennis te verwerven.¹¹⁵ Het transcendente is niet werkelijk en

¹¹² Idem, p. 145

¹¹³ Idem, p. 149

¹¹⁴ Idem, p. 150

¹¹⁵ Sheeks, Schopenhauer's solution of the intellect-will problem. In: Fox, *Schopenhauer, his philosophical achievement*, p. 70

berust niet op de functies van het intellect. Daarom kan het daarmee ook niet eigenlijk gevat worden:

“*Transcendent, d.h. nicht auf den Funktionen unsers Intellekts beruhend und daher mit diesen nicht eigentlich zu erfassen*”.¹¹⁶

Het kan niet eigenlijk gevat worden, toch houdt Schopenhauer op dit punt niet op met schrijven. Hij is blijkbaar van plan het transcendente op een oneigenlijke manier te vatten.

Schopenhauer probeert niet via de werkelijkheid tot de waarheid te komen, want dan blijft hij op voorstellingen stuiten. Hij transcendeert de werkelijkheid dus niet. Hij zegt in plaats daarvan dat we direct toegang hebben tot de waarheid, doordat we zelf *willende* wezens zijn. Wil komt op twee manieren tot ons. Ten eerste stellen we hem ons voor als object onder objecten, is hij ons gegeven als voorstelling die we met het verstand aanschouwen. Ten tweede komt hij tot ons op een heel andere manier, namelijk “*als jenes Jedem unmittelbar Bekannte, welches das Wort W i l l e*

¹¹⁶ Schopenhauer, *Die Welt als Wille und Vorstellung II*, p. 379

bezeichnet”.¹¹⁷ Vervolgens doet Schopenhauer een poging om uit te leggen hoe de Wil direct tot ons komt, maar in die uitleg is het onvermijdelijk dat de Wil wordt voorgesteld in plaats van dat deze direct tot ons komt. Uitleggen is namelijk een vorm van voorstellen, het is een van de functies van het intellect waarmee de waarheid niet eigenlijk gevat kan worden. Het is onmogelijk dat Schopenhauer hier zou zeggen dat Wil de *a priori* waarheid is die ten grondslag ligt aan de werkelijkheid.

Het is significant dat de titel van Schopenhauers belangrijkste boek niet luidt: *Die Welt ist Wille und Vorstellung*. Dat er geen *ist* maar *als* staat, heeft verregaande consequenties voor de manier waarop het hele boek gelezen moet worden. Schopenhauer pretendeert geen *a priori* waarheid te kunnen uitspreken, maar laat de wereld zien als geobjectiveerde¹¹⁸ Wil. Hij doet *alsof* hij kan zeggen dat Wil de *a priori* waarheid is die ten grondslag ligt aan de wereld, maar de waarheid heeft hij daarmee niet uitgesproken.

¹¹⁷ Schopenhauer, *Die Welt als Wille und Vorstellung I*, p. 151

¹¹⁸ Schopenhauer, *Die Welt als Wille und Vorstellung II*, p. 630

Maar waarom zou Schopenhauer dat doen? Als hij echt inziet dat hij in zijn spreken de werkelijkheid, al het werkende, doelgerichte of de voorstelling niet kan transcenderen, waarom noemt hij zijn filosofie dan toch transcendent en waarom spreekt hij dan over de Wil, alsof hij wel transcendeert? Omdat zijn spreken zelf voorstellend of werkelijk van aard is kan het de werkelijkheid niet transcenderen. Door te spreken alsof hij dat kan probeert hij een zicht te openen dat de voorstelling wél transcendeert, hij probeert de *a priori* waarheid te laten zien. Dat is de oneigenlijke manier waarop hij probeert de waarheid te vatten.

Zijn schrijven is oneigenlijk, het is niet waar en moet tegelijkertijd diegene die er ontvankelijk voor is verplaatsen van de werkelijkheid naar de waarheid. Het Duitse woord *verstellen* lijkt hier op de juiste plaats te zijn, omdat het zowel verplaatsen betekent, als 'iets anders voorstellen dan het werkelijk is'. In het vorige hoofdstuk bleek dat *Verstellungskraft* volgens Schopenhauer een vermogen is dat aan alle vrouwen is toebedeeld, zodat zij, hoewel ze wat betreft lichamelijke kracht en verstand de mindere van de man zijn, kunnen beantwoorden aan de Wil. Ook Schopenhauers schrijven *verstellt*. In die zin is zijn schrijven

75

vrouwelijk. Maar dit is niet om de Wil voort te zetten, maar om haar in de blik te krijgen. Dat is het mannelijke van zijn schrijven, dat het gericht is op waarheidsvinding. Filosofisch schrijven moet bij Schopenhauer dus hermafroditisch zijn, zowel mannelijk als vrouwelijk.

Doordat hij spreekt alsof hij de voorstelling en werkelijkheid transcendeert, erkent hij dat zijn spreken zelf dat nooit zal kunnen. Maar in zijn teksten blijkt dat het volgens hem wel mogelijk is de *a priori* waarheid die de werkelijkheid bepaalt en stuurt te *zien*¹¹⁹. Hij zegt namelijk niet dat zijn spreken transcendent is, maar zijn *Ansicht*:

“[...] *ihnen* [diegenen, die onder invloed van de geslachtsliefde zijn] *wird meine Ansicht zu physisch, zu materiell erscheinen, so metaphysisch, ja transcendent, sie auch im Grunde ist.*”¹²⁰

¹¹⁹ Schopenhauer maakt wel een onderscheid tussen het zien van de werkelijkheid, empirisch zien, wat vatbaar is voor misleiding, en *a priori* zien. Hij duidt wel aan wat dit laatste zien niet is, maar kan er geen ander woord voor vinden en ook niet nader specificeren wat het dan wél is. (*Die Welt als Wille und Vorstellung I*, p. 116 & 117)

¹²⁰ Schopenhauer, *Die Welt als Wille und Vorstellung II*, p. 626

76

In het woord *Ansicht* zit het woord *Sicht*, wat 'zicht' betekent. Doorgaans wordt *Ansicht* met aanschouwen, gezicht of uitzicht vertaald. Het zien is transcendent, niet het spreken.

Ook zegt hij niet dat beweringen of gedachten *a priori* kunnen zijn, maar *Anschauungen*.

“*daß die Anschauungen [...] von der empirischen gänzlich verschieden, von allem Eindruck auf die Sinne gänzlich unabhängig, diesen bedingend, nicht durch ihn bedingt, d. h. a priori sind*”¹²¹

Eerder is besproken dat Schopenhauer zegt dat de vrouw in de dingen niet meer ziet, dan er werkelijk is. Dat is haar tekortkoming, dat ze niet meer *ziet* dan de werkelijkheid.¹²² Ze kan de waarheid dus niet zien, terwijl de man dat misschien wel kan. Daarop is zijn tekst gericht, de man de waarheid te laten zien, ook al kan hij de waarheid niet uitspreken of opschrijven.

Door te spreken *alsof* hij sprekend kan transcenderen, laat Schopenhauer iets zien dat zich niet laat zeggen. Hij laat zien dat hij niet anders

¹²¹ Schopenhauer, *Die Welt als Wille und Vorstellung I*, p. 117

¹²² Schopenhauer, *Parerga et Paralipomena II*, p. 651

77

dan voorstellend kan spreken, dat hij in zijn spreken de werkelijkheid niet kan overstijgen. Door te doen alsof hij dit wel kan en de *a priori* waarheid die hij tracht te vatten de naam Wil te geven opent hij de blik erop. Hoewel we werkelijk alles in termen van doel en middel begrijpen, is deze teleologie zelf niet teleologisch. Die dient geen doel, maar is er slechts op uit eeuwig te blijven herhalen – dat wil zeggen dat wij niet aan de teleologie kunnen ontkomen. Dat is Wil: doelloos eindeloos blijven herhalen. Juist doordat het transcenderen niet lukt laat hij de alomvattendheid van het wilskarakter van de wereld zien. Zo moet Schopenhauers uitdrukking worden verstaan:

“*Bisher haben die Philosophen sich viele Mühe gegeben die Freiheit des Willens zu lehren: ich aber werde die Allmacht des Willens lehren.*”¹²³

¹²³ Schopenhauer, *Der handschriftliche Nachlaß, erster Band*, p. 239

78

4.5 Schopenhauer en waarheid in het darwinisme

In paragraaf 1.2 van dit werk is besproken welke rol waarheid en bedrog in het darwinisme spelen. Dawkins reduceert leven tot de mechanische processen waar het uit is ontstaan, maar spreekt toch in antropomorfe termen. Daardoor kan hij zeggen dat een vogel liegt wanneer die het signaal geeft dat normaal gesproken waarschuwt voor roofvogels, met als gevolg dat zijn soortgenoten hem alleen laten met een goede voedselbron. Een liegende vogel heeft binnen een eerlijke gemeenschap bijvoorbeeld een voordeel boven de groepsgenoten, omdat hij zelf wordt gewaarschuwd voor roofvogels en meer kan profiteren van goede voedselbronnen. Door dit voordeel leeft hij langer en is hij beter gevoed, waardoor zijn voortplantingskansen groter worden. Daardoor zal het gen dat ervoor zorgt dat hij liegt zich verspreiden binnen de gemeenschap. Dan heeft een vogel die de leugen doorziet en zich niet bij de voedselbron laat wegjagen een voordeel boven de vogels die de leugen niet detecteren. Zo worden zowel leugenachtigheid als het goed kunnen herkennen van leugens positief geselecteerd.

79

In het darwinisme is waarheid voor liegende organismen levensbedreigend, voor anderen levensbevorderend. Dat is precies wat Schopenhauer werkelijk zou noemen, in plaats van waar. Hij wijst echter op een veel diepere waarheid, namelijk het almachtige karakter van dit gebeuren waar niet alleen die organismen maar ook wijzelf in zitten en niet buiten kunnen.

De darwinist weet dat alles beheerst wordt door het algoritme ‘*survival of the fittest*’, maar dat zegt hem verder niets. Zodra hij dit weet gaat hij organismen verklaren en ziet dat het algoritme nog steeds goed werkt als verklaring.

Schopenhauer probeert, zoals in de vorige paragraaf is besproken, deze tendens naar voort blijven bestaan zelf in de blik te krijgen, in plaats van er onmiddellijk mee aan het werk te gaan. Wat is de aard van deze tendens die aan de werkelijkheid ten grondslag ligt en de hele werkelijkheid stuurt, zonder er zelf deel van uit te maken?¹²⁴ Zoals in de vorige paragraaf is besproken, is de werkelijkheid teleologisch, maar van het *a priori* dat eraan ten grondslag ligt en het bepaalt zegt Schopenhauer herhaaldelijk dat het

¹²⁴ Schopenhauer, *Die Welt als Wille und Vorstellung I*, pp. 149 & 150

80

juist blind en doelloos is¹²⁵. Schopenhauer probeert nu de blik te richten op de *a priori* tendens naar voort blijven bestaan, al lenen zijn woorden zich er niet voor, en te zien dat het zelf geen deel uitmaakt van de werkelijkheid¹²⁶. De darwinist toetst dit *a priori*, alsof hij een succesvollere hypothese zou kunnen tegenkomen, waar deze onmiddellijk door vervangen zou worden. Hij vraagt dus niet naar de aard van het *a priori* zelf, maar behandelt het zoals alles wat door dat *a priori* bepaald wordt. Schopenhauer vraagt daar wel naar en merkt bovendien op dat de aard van het *a priori* totaal anders moet zijn dan datgene dat erdoor bepaald wordt:

“[...]daß dieses Nachgefragte etwas von der Vorstellung völlig und seinem ganzen Wesen nach Grundverschiedenes seyn muß”.¹²⁷

In het darwinisme wordt het *a priori* algoritme ‘*survival of the fittest*’ gezien als iets dat zelf net zozeer bepaald is door dat algoritme, als al het

¹²⁵ Gardiner, *Schopenhauer*, p. 178

¹²⁶ Schopenhauer, *Die Welt als Wille und Vorstellung I*, pp. 149 & 150

¹²⁷ Idem, p.150

81

andere. Schopenhauer is voor ons van betekenis, omdat hij laat zien dat het *a priori* van een andere aard moet zijn dan wat erdoor bepaald wordt, zelfs als het *a priori* de eindeloze, doelloze tendens naar voortbestaan is.

4.6 Terugblik

Volgens Schopenhauer kan filosofie nooit meer zijn, dan het voorhandene duiden en verklaren.¹²⁸ Wanneer hij dit zelf doet, wordt er een scheiding zichtbaar tussen de begrippen uit zijn teksten. Deze scheiding ligt niet tussen schijn en werkelijkheid of subject en object. Deze begrippen komen allen aan de kant van de voorstelling terecht. De begrippen vallen als volgt uiteen:

Werkelijk	Waar
Wereld	<i>A priori</i>
Schijn	De zaak zelf
Voorstelling	Wil
Teleologisch	Doelloos
Vrouwelijk	Mannelijk
Functies v/h intellect	Zien

¹²⁸ Schopenhauer, *Die Welt als Wille und Vorstellung I*, p. 355

82

De begrippen links van de streep zijn voor Schopenhauer vrij onproblematisch. De werkelijkheid, waarin alles wordt aferekend op de mate waarin het werkt voor een doel, kennen we niet direct maar alleen via de waarneming en voorstelling, maar dat is geen probleem want dit is voldoende om ermee te kunnen werken. Wél problematisch is de rechterkant van de streep. Wanneer we hiervan kennis trachten te vernemen blijven we het voorstellen, omdat de functies van ons intellect voorstellend zijn.

Vrouwen zijn volgens Schopenhauer alleen bestemd voor het voortzetten van het mensengeslacht, daarom nemen ze alleen de liefde en wat daarbij hoort serieus. Daardoor hebben ze geen oog voor wat aan de rechterkant van de streep valt. Dat geldt ook voor mannen die door de geslachtsliefde omneveld zijn. Voor de andere mannen geldt dat dus niet. Het intellect, spreken en schrijven maken deel van de werkelijkheid uit en kunnen dus niet de toegangsweg vormen.

Toch blijft de filosoof Schopenhauer schrijven. Hij probeert toch toegang te krijgen tot de *a priori* waarheid, op een oneigenlijke manier. Hij doet alsof hij wel iets transcendent kan zeggen, en hoewel op ieder moment duidelijk moet zijn dat

83

dat niet kan, tracht hij op deze manier een blik op het *a priori* mogelijk te maken. Wat hij zegt blijft echter onwaar, ook al doet hij het om de waarheid te dienen.

Zijn schrijven is bedrieglijk en moet tegelijkertijd diegene die er ontvankelijk voor is verplaatsen van de werkelijkheid naar de waarheid; het *verstellt*, terwijl Schopenhauer *Verstellungskraft* een typisch vrouwelijk vermogen noemt. Maar dit is niet om de Wil voort te zetten, maar om haar in de blik te krijgen. Dat het gericht is op waarheidsvinding maakt zijn schrijven ook mannelijk. Filosofisch schrijven moet bij Schopenhauer dus hermafroditisch zijn.

Het *a priori* dat hij probeert te laten zien is de Wil, de doelloze neiging tot herhaling die altijd en overal heerst. Wat hier niet door beheerst wordt, houdt onmiddellijk op te bestaan. Juist doordat het alles beheerst, doordat het almachtig is, lukt het Schopenhauer niet te transcenderen. En doordat dit hem niet lukt, maakt hij zichtbaar dat het zo is.

Schopenhauer hoeft een darwinist niet te vertellen dat alles beheerst wordt door deze tendens naar voort blijven bestaan. Maar zodra deze van het algoritme '*survival of the stable*' weet, gaat hij organismen verklaren en ziet dat het

84

algoritme nog steeds goed werkt als verklaring. Hij trekt deze waarheid onmiddellijk het domein van het werkelijke binnen en heeft er geen oog voor dat het *a priori* zich hier juist aan onttrekt. Dat het darwinisme daar niet bij stilstaat, is wat Schopenhauer ons nog te zeggen heeft.

85